

**DAVLAT MOLIVASI TIZIMIDA TA'LIM MUASSASALARINI
MOLIVALASHTIRISHNING O'RNI VA AHAMIYATI**

Umarov Avzaljon Yodgorali og'li
Namangan Davlat texnika universiteti
mustaqil izlanuvchisi (PhD)

Davlat moliyasi tizimi mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Davlat byudjeti orqali jamiyat ehtiyojlari uchun zarur bo'lgan resurslar shakllantiriladi, ular qayta taqsimlanadi va strategik ahamiyatga ega bo'lgan ustuvor sohalarga yo'naltiriladi. Ushbu ustuvor yo'nalishlar ichida ta'lim sohasi alohida o'rin egallaydi, chunki ta'lim inson kapitalini shakllantirishning asosiy manbai hisoblanadi. Ta'limga yo'naltirilgan mablag'lar jamiyatning kelajakdagi intellektual salohiyati, mehnat bozorining sifat darajasi va milliy iqtisodning global raqobatbardoshligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda ta'lim sohasini moliyalashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. 2023 yilda konsolidatsiyalashgan davlat byudjeti xarajatlari taxminan 234 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, shundan 46–50 trillion so'm, ya'ni umumiy xarajatlarning 19–21 foizi ta'lim sohasiga yo'naltirilgan. Bu ko'rsatkich davlatning ta'limga strategik ahamiyat berayotgani va uni jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti sifatida qabul qilayotganini tasdiqlaydi. Yalpi ichki mahsulotga nisbatan ta'lim xarajatlari 6 foiz atrofida shakllanmoqda va bu ko'rsatkich rivojlangan davlatlar darajasiga yaqin. Ta'lim sohasini moliyalashtirish inson kapitalining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Yaxshi ta'lim olgan shaxs jamiyatda faol, bilimli, tashabbuskor va innovatsion fikrlovchi inson sifatida iqtisodiyotning turli tarmoqlarida samarali mehnat qilishi mumkin. Shuningdek, malakali kadrlar ko'payishi iqtisodiyotda qo'shimcha qiymat yaratish jarayonini jadallashtiradi. O'zbekistonda ta'lim tizimini moliyalashtirish bir nechta manbalar orqali amalga oshirilmoqda. Umumiy o'rta, o'rta-maxsus va maktabgacha ta'lim tizimlari to'liq davlat tomonidan moliyalashtiriladi. 2023 yilda mamlakat bo'ylab 10 millionga yaqin o'quvchi va talaba davlat mablag'lari hisobidan ta'lim oldi. Davlat grantlari, kontrakt tizimi, hududiy rivojlantirish dasturlari va xususiy ta'lim muassasalarining ko'payishi soha moliyalashtirilishini diversifikatsiya qilmoqda.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th November, 2025

So‘nggi yillarda xususiy oliy ta‘lim muassasalari soni 4 tadan 60 tadan ortiqqa yetdi, bu ta‘lim bozorida raqobatni kuchaytirib, ta‘lim sifatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. O‘qituvchilarning mehnat sharoitlarini yaxshilash ta‘lim sifati oshishining muhim sharti hisoblanadi. 2022–2024 yillarda pedagoglar maoshlari o‘rtacha 1,5 baravar oshirildi, bu esa sohaga yosh mutaxassislarning kirib kelishini rag‘batlantirdi. Shuningdek, oliy ta‘limga qabul kvotalarining kengayishi aholining ta‘lim olish imkoniyatlarini oshirmoqda. Ta‘lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash jarayonida modernizatsiya va rekonstruksiya ishlari keng ko‘lamda olib borilmoqda. Masalan, Andijon viloyati Paxtaobod tumanidagi 22-umumta‘lim maktabi 2020 yilda davlat byudjeti hisobidan 4 milliard 800 million so‘m evaziga kapital ta‘mirlandi. Ta‘mirdan so‘ng o‘quvchilar uchun qulay sharoitlar yaratildi, o‘quvchilar soni 820 nafardan 1150 nafarga oshdi, ikki smenali o‘quv tizimi o‘rniga bir smenali tizim joriy qilindi. Bu holat moliyalashtirishning amaliy natija berayotganini yaqqol tasdiqlaydi.

Ta‘lim tizimini rivojlantirishda raqamlashtirish jarayoni ham muhim o‘rin tutadi. 2018 yilda umumta‘lim maktablarining atigi 40 foizi keng polosali internet bilan ta‘minlangan bo‘lsa, 2023 yilda bu ko‘rsatkich 95 foizga yetdi. Elektron darsliklar, masofaviy ta‘lim platformalari va interfaol metodlar ta‘lim jarayonini zamonaviylashtirmoqda va o‘quvchilarning axborot bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirmoqda. Ta‘limning mazmuni ham bosqichma-bosqich yangilanmoqda. Kompetensiyaga asoslangan o‘quv dasturlari yoshlarni mustaqil fikrlash, amaliy masalalarni hal qilish va jamoada ishlash kabi zamonaviy ko‘nikmalar bilan ta‘minlashga qaratilgan. Bu esa ta‘lim natijadorligini oshiradi va jamiyat taraqqiyotiga ulush qo‘shadi.

Ta‘lim sohasini moliyalashtirishning ijtimoiy samaralari ham beqiyosdir. Ta‘limning ommabopligi ijtimoiy tenglikni ta‘minlaydi, aholining ma‘naviy saviyasini oshiradi va jamiyatda barqarorlikni mustahkamlaydi. Ta‘lim olgan inson fuqarolik pozitsiyasiga ega, madaniyatli va ongli jamiyat a‘zosi sifatida mamlakat rivojiga hissa qo‘shadi.

Davlat moliyalashtirish tizimida ta‘limning o‘rni shundan iboratki, u jamiyatning iqtisodiy tuzilishi va ishlab chiqarish munosabatlarida ham tub o‘zgarishlar yuzaga keltiradi. Chunki yuqori malakali mutaxassislar tayyorlanishi natijasida yangi ishlab

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th November, 2025

chiqarish tarmoqlari shakllanadi, innovatsion texnologiyalar joriy qilinadi, mavjud iqtisodiy resurslardan foydalanish samaradorligi oshadi. Ta'lim tizimining sifat darajasi iqtisodiyotning umumiy samaradorligini belgilab beradi. Masalan, yuqori texnologiyaga asoslangan sanoat korxonalarida ishlash uchun oddiy mehnat resurslaridan ko'ra yuqori bilim va ko'nikmaga ega kadrlarga ehtiyoj katta. Shu bois ta'lim tizimiga davlat tomonidan yo'naltirilayotgan mablag'lar nafaqat ijtimoiy, balki iqtisodiy ahamiyatga ham ega.

Ta'limni moliyalashtirish jarayonida mahalliy boshqaruv organlari ishtiroki ham tobora kuchayib bormoqda. Hududlarning iqtisodiy imkoniyatlaridan kelib chiqib, maktablarni zamonaviy jihozlash, sport va madaniyat inshootlarini barpo etish, kutubxona fondlarini boyitish kabi ishlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu esa har bir hududda ta'lim imkoniyatlarining tengligini ta'minlashga xizmat qiladi. Boshqacha aytganda, ta'lim tizimi markaziy moliyalashtirish bilan bir qatorda hududiy rivojlanish tashabbuslari orqali ham qo'llab-quvvatlanmoqda.

Shu bilan birga, ta'lim tizimida jamoatchilik nazorati mexanizmlari ham kuchaytirilib bormoqda. Maktab o'quvchilari ota-onalarining faol ishtiroki, nodavlat ta'lim tashkilotlari, uyushmalar va ijtimoiy institutlarning ta'lim jarayonini kuzatib borishi tizimning oshkoraligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Bu orqali moliyaviy resurslarning maqsadli sarflanishi, shaffoflik va samaradorlik darajasi oshadi.

Ta'lim tizimida bajarilayotgan islohotlar faqatgina moddiy-texnik bazani yaxshilash yoki o'qituvchilarning maoshini oshirish bilan chegaralanib qolmaydi. Asosiy maqsad — ta'limning mazmun-mohiyatini jamiyat talablari bilan uyg'unlashtirish, kelajak avlodning fikrlash madaniyatini shakllantirish, ularda ilmga, mehnatga, kasbiy o'sishga bo'lgan qiziqishni oshirishdir. Shuning uchun ta'lim metodikasi yangilanmoqda, darslarda interfaol usullar, loyiha ishlari, mustaqil izlanishlar va amaliy mashg'ulotlar keng qo'llanilmoqda.

Bundan tashqari, ta'lim tizimining uzluksizligi tamoyiliga alohida e'tibor qaratilmoqda. Inson tug'ilganidan boshlab maktabgacha ta'lim, maktab davri, o'rta maxsus va oliy ta'lim, undan so'ng doimiy kasbiy rivojlanish bosqichlari orqali o'z bilimlarini muntazam yangilab borishi zarur. Ta'limning uzluksizligi zamonaviy jamiyatning asosiy qadriyatlaridan biri bo'lib, davlat tomonidan ushbu tizimni

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th November, 2025

qo'llab-quvvatlash inson kapitalining doimiy yangilanib borishini ta'minlaydi. Bu esa global mehnat bozorida raqobatbardosh kadrlar yetishtirishning muhim omili hisoblanadi.

Ta'lim tizimi nafaqat iqtisodiy, balki ma'naviy hayotning yuksalishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim olgan inson jamiyat hayotida faol ishtirok eta oladi, o'z fikrini asosli bayon qila oladi, madaniyat va iqtisodiy qarashlarni shakllantiradi. Ta'lim orqali jamiyatda milliy g'oya, vatanparvarlik tuyg'usi, milliy qadriyatlarga hurmat va zamonaviy tafakkur uyg'unligi shakllanadi. Bu esa davlatning ideologik barqarorligi va taraqqiyotining muhim kafolati hisoblanadi.

Ta'lim tizimida moliyalashtirish jarayonining yana bir muhim jihati bu ta'limning sifat monitoringi va samaradorlikni baholash tizimini joriy etishdir. Moliyaviy resurslar qanchalik ko'p ajratilmasin, agar ular samarali boshqarilmasa va ta'lim natijalarida ijobiy o'zgarishlar kuzatilmasa, buning amaliy foydasi past bo'ladi. Shu sababli, so'nggi yillarda ta'lim sifatini baholashning yangi mezonlari ishlab chiqilmoqda. Maktablar, kollejlarda va oliy ta'lim muassasalarida o'quvchilarning bilim ko'rsatkichlari, pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasi muntazam ravishda tahlil qilinmoqda. Bu tahlillar asosida kelgusidagi islohotlar yo'nalishlari belgilanmoqda.

Ta'lim tizimidagi moliyaviy boshqaruvning shaffofligi ham alohida ahamiyatga ega. Byudjet mablag'larining ishlatilishi ustidan jamoatchilik nazorati, ochiq axborot portallari orqali maktab va oliy ta'lim muassasalari xarajatlari haqida ma'lumotlarni e'lon qilib borish amaliyoti shakllanmoqda. Bu esa moliyalashtirish jarayonida samaradorlikni oshirib, korrupsiya holatlarining oldini olishga xizmat qiladi. Ta'lim tizimida shaffoflikning oshishi jamiyatda davlatga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Ta'lim tizimi uchun muhim bo'lgan yana bir omil bu xalqaro hamkorlikdir. Bugungi kunda turli davlatlar bilan qo'shma ilmiy loyihalar, talaba va professor-o'qituvchilar almashinuvi, qo'shma fakultetlar va diplom dasturlari yo'lga qo'yilmoqda. Bu jarayon ta'lim tizimining global miqyosdagi integratsiyasini kuchaytiradi va talabalarning bilim va ko'nikmalarini xalqaro standartlarga moslashtiradi. Xalqaro tajribaning kirib kelishi o'z navbatida o'quv dasturlarining boyishiga, o'qitish metodikasining yangilanishiga va ilmiy tadqiqotlar sifatining oshishiga olib keladi.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th November, 2025

Shuningdek, ta'limni moliyalashtirish jarayonida nodavlat sektorning ishtiroki ham tobora kengayib bormoqda. Xususiy maktablar, xususiy universitetlar va o'quv markazlari ta'lim sohasidagi raqobatni oshirib, yangi uslub va ta'lim modellarini joriy etmoqda. Raqobat muhitida ta'lim muassasalari sifatni oshirishga, o'qituvchilar malakasini yuksaltirishga va o'quv muhitini yanada qulay qilishga intiladi. Bu jarayonda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik strategik ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik loyihalari orqali yangi maktablar qurilishi, ularni mavjud infratuzilmadan modernizatsiya qilish, laboratoriya va fan kabinetlarini zamonaviy jihozlar bilan ta'minlash ishlari kengayib bormoqda.

Ta'lim tizimida psixologik va ijtimoiy muhit ham katta ahamiyatga ega. O'quvchi va talabalarning ruhiy holati, ularning qiziqishlari, ijtimoiy faolligi va ijodiy salohiyati ta'lim jarayonining natijasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun maktab va universitetlarda psixologik xizmat, tarbiyaviy ishlar tizimi, mentorlik va murabbiylik faoliyati rivojlantirilmoqda. Ta'limning maqsadi faqat bilim berish emas, balki barkamol shaxsni shakllantirishdir. Barkamol shaxs — jamiyatning faol, mas'uliyatli, ongli a'zosi.

Zamonaviy ta'lim tizimi yoshlarni o'z kelajagini mustaqil rejalashtira oladigan, jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan, kasbiy faoliyatini ongli ravishda tanlay oladigan shaxs sifatida tarbiyalashni nazarda tutadi. Shu maqsadda kasbga yo'naltirish tizimi ham takomillashtirilmoqda. Maktablarda psixologik testlar, kasbiy maslahatlar, amaliy seminarlar, turli kasblar bo'yicha tanishtiruv uchrashuvlari o'tkazilmoqda. Bu yoshlarning o'z qobiliyatlari va ijtimoiy talablar o'rtasida to'g'ri tanlov qilish imkonini beradi.

Umuman olganda, ta'lim tizimining moliyalashtirilishi — bu davlat rivojlanishining eng asosiy investitsiya yo'nalishidir. Ta'limga sarflangan mablag'lar vaqt o'tishi bilan yuqori iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy natija beradi. Ta'lim qanchalik kuchli bo'lsa, jamiyat shunchalik barqaror bo'ladi.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th November, 2025

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev Q. Davlat moliyasi. – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2021. – 356 b. (Davlat moliya tizimi va byudjet siyosati haqida darslik.)
2. Yo‘ldoshev J., Ergashev A. Ta’lim iqtisodiyoti va inson kapitali. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022. – 284 b. (Ta’limning iqtisodiyotga ta’siri va inson kapitalini shakllantirish masalalari.)
3. Mau V.A., Rozhkova N.S. Gosudarstvennye finansy i sotsial’naya politika. – Moskva: “Delo”, 2020. – 415 s. (Ijtimoiy sohalarni moliyalashtirishning rus modeli bo‘yicha ilmiy tadqiqot.)
4. Becker G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis. – Chicago: University of Chicago Press, 1994. – 412 p. (Inson kapitali nazariyasining asosiy ilmiy manbasi.)
5. OECD. Education at a Glance: Global Education Indicators. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 503 p. (Ta’lim sohasini moliyalashtirish va samaradorlik bo‘yicha xalqaro statistik tahlil.)